

RECONSIDERĂRI ISTORICE. TEZAURUL DE LA PREJMER ȘI PĂTRUNDEREA ECONOMICĂ ROMANĂ REPUBLICANĂ ÎN ESTUL DACIEI

BUCUR MITREA

În vederea pregătirii unei noi sinteze asupra trecutului țării noastre socotim că este necesar să ne aplecăm mai întâi asupra fiecărei categorii de documente istorice în parte să le supunem unei noi analize critice la nivelul actual al științei și apoi, cu adnotările și comentariile de rigoare, să le republicăm. În felul acesta creiem condițiile pentru a se ști în ce măsură și pînă unde ne putem sprijini pe diferitele categorii de documente¹.

În rîndul acestora, un rol de loc neglijabil este ocupat de tezaurele monetare romane republicane. Numărul mare al acestor categorii de tezaure² și aflării izolate, precum și apreciablele număr de exemplare conținut de astfel de depozite sînt încă departe de aș fi spus și dat toată contribuția pe care o pot da și trebuie să o dea la reconstituirea trecutului țării noastre.

De aceea am inițiat republicarea critică a acestor documente numismatice³, în special cele publicate înainte de cel de-al doilea război mondial⁴, pentru ca apoi, pe baza lor, cu luminile și umbrele care au ajuns la cunoștința noastră, să le integrăm, în măsura în care ele îngăduie, în procesul de reconstituire a istoriei vechi a Daciei⁵.

Dar republicarea acestor tezaure depășește interesul local și național. Este vorba aci de un fenomen social-economic, care privește cel puțin doi parteneri: cel local geto-dacic și Republica romană. Sub acest raport este un fenomen de istorie universală. Din punct de vedere local, pătrunderea romanismului în Dacia sub raport economic poate să însemne pînă la un anumit punct o influență culturală romană, și într-o anumită formă, o pregătire a romanizării ulterioare⁶.

Interesul republicării acestor documente nu se oprește aci. Cercetătorii din domeniul numismaticii romane republicane, care încearcă să fixeze cronologia diferitelor emisiuni monetare, acordă o nouă atenție, printre altele, tocmai studiului tezaurelor monetare⁷.

Pe de altă parte cercetătorii români au adăugat în ultima vreme un aspect nou și local, dar nu fără implicații pe teren internațional: o parte din denarii Romei republicane aflați în Dacia au fost confecționați în mod fidel în monetării proprii de către geto-daci⁸.

Fără a insista asupra implicațiilor de natură social-economică, a căror pondere rămîne să fie pusă într-o lumină adecvată de cercetări mai aprofundate și care cer un timp mai îndelungat, consider că am schițat o bună parte din cauzele care justifică republicarea, la nivelul actual al cercetării numismatice.

Tezurul de care ne ocupăm în cele ce urmează a fost descoperit în iulie 1887, la Prejmer⁹, jud. Brașov, la punctul denumit „Mühlenfeld“, aflător la aceea dată, la o distanță de circa un sfert de oră, în estul comunei. Pe acest loc, ne spune Iulius Gross, primul editor, se afla instalată o cărămidărie. Cu prilejul scoaterii pământului pentru confecționarea cărămizilor s-a ajuns la descoperirea tezaurului¹⁰. Se pare, cel puțin așa reiese din prezentarea condițiilor de găsire, că lucrătorii ar fi observat abia mai târziu că e vorba de un tezaur monetar și că deci un număr de monede ar fi putut să se fi risipit. Abia după ce lucrătorii și-au dat seama că este vorba de monede de argint, au început să le adune. Iulius Gross estimează că numărul lor total a putut să fie de aproximativ 200 de exemplare¹¹. Din acestea au putut fi văzute și examinate de către autor un număr de 159 exemplare.

Mai adăugăm faptul că autorul a urmărit și studiat și exemplarele care s-au împrăștiat pe la unele persoane, așa cum reiese din catalogul monedelor (nr. 84, 90)¹². Autorul face unele succinte observații asupra monedelor: cea mai mare parte din ele sînt bine conservate, iar unele din ele (nr. 34, 33, 60, 61, 72, 80, 77, 87; la el numerele 34, 39, 55, 62, 64, 70, 76) fiind chiar de o frumusețe deosebită¹³. O monedă este incusă și un număr de opt monede sînt emisiuni barbare¹⁴ (83—89 în text).

Ascunderea în pământ a tezaurului este pusă de autor, curînd după anul 43, de oare ce nu aflăm în acest depozit monetar niciun exemplar din o etapă cronologică ulterioară¹⁵.

Se pare că monedele n-ar fi fost depozitate într-un vas, deoarece lucrătorii, în discuțiile purtate asupra amănunțelor descoperirii, nu au făcut nici măcar o aluzie la un eventual vas¹⁶.

Se mai face mențiunea că la circa 50 m mai spre est de locul unde s-a descoperit tezaurul, în 1871 s-au aflat vîrfuri de lănci de bronz, un celt și o sabie¹⁷.

Întreaga descoperire monetară ce a putut fi recuperată a fost încredințată spre păstrare gimnaziului evanghelic din Brașov¹⁸. Azi soarta monedelor din tezaurul amintit este necunoscută.

În partea a doua a lucrării autorul prezintă catalogul monedelor¹⁹, aranjate cronologic după cunoscuta lucrare a lui Th. Mommsen, descriind succint, dar corect atît av. cît și reversul fiecărui tip. Pe alocuri sînt menționate și unele observații particulare. Acestea din urmă vor fi redate de mine în notă ori de cîte ori va fi vorba.

Cercetătorii din domeniul numismaticii Daciei au menționat adesea descoperirea monetară de la Prejmer²⁰. Lor li s-au adăugat apoi și alții din cercul larg al numismaticii romane republicane²¹. Vom aminti, cu titlu de exemplu, doar o mică parte din asemenea mențiuni, pe cele relativ recente.

Așa în 1938²² dădeam un rezumat al acestei descoperiri, notînd că tezaurul a avut aproximativ 200 monede și că cele mai recente emisiuni monetare după cronologia primului editor au fost denarii din anii 49—43 î.e.n. Mai notam prezența a opt imitații „barbare“.

Știrea va fi reluată și menționată de către Iudita Winkler atît într-un studiu din 1955²³, cît și într-o sinteză mai recentă²⁴.

În primul studiu este pomenită descoperirea de la Prejmer în mod rezumativ, sînt menționate 8 imitațiuni și 192 rom. rep. în total 200²⁵, și trimite la ED,X,p.107.

În sinteza din 1967 se menționează că monedele au fost aproximativ 200 exemplare, din care au fost examinate 151 exemplare, între care opt imitații și trei piese mult tocite. Cronologic monedele se eșalonează între anii 217—38 î.e.n.²⁶.

Într-un Corpus al tezaurelor monetare romane republicane M. H. Crawford²⁷ notează că din cele aproximativ 200 monede descoperite în 1887, 150 erau denari, iar cel mai recent este de la P. Clodius. Lor li se adaugă 8 imitații barbare după denarii romani republicani.

Din cele relatate mai sus reiese că în cîteva studii s-au strecurat unele erori în ceea ce privește numărul monedelor ce au putut fi salvate și identificate de către Iulius Gross²⁸. Pe baza inventarului primului editor reprodus și de mine în catalogul monedelor, reiese că numărul

celor examinate de către J. Gross a fost de 158, din care 8 erau imitații. Studiile care dau alte cifre trebuie să le corectăm în acest sens²⁹.

În partea a doua a lucrării prezint catalogul cronologic al monedelor. Ca și în alte ocazii similare am făcut trimiterea la două cataloage curente : cel al lui Grueber³⁰ și cel al lui Sydenham³¹.

În sistematizarea cronologică am ținut seamă de cronologia lui Sydenham. Am menționat însă întotdeauna și pe cea a lui H. A. Grueber.

Pentru a putea urmări repartizarea cronologică a denarilor am întocmit tabelul nr. 1, în care cronologia monedelor este stabilită după aceea a lui Sydenham.

TABELUL Nr. 1

1. anii	156—155	—	—	—	—	—	—	—	—	1		
2. "	150—146	—	—	—	—	—	—	—	—	1		
3. "	145—138	—	—	—	—	—	—	—	—	4		
4. "	137—134	—	—	—	—	—	—	—	—	2	42	26,58%
5. "	135—126	—	—	—	—	—	—	—	—	4		
6. "	125—120	—	—	—	—	—	—	—	—	2		
7. "	119—109	—	—	—	—	—	—	—	—	14		
8. "	108—101	—	—	—	—	—	—	—	—	14		
9. "	100—91	—	—	—	—	—	—	—	—	15	—	9,49%
10. "	90—86	—	—	—	—	—	—	—	—	19	43	27,23%
11. "	85—80	—	—	—	—	—	—	—	—	24		
12. "	79—76	—	—	—	—	—	—	—	—	13	23	14,55%
13. "	75—72	—	—	—	—	—	—	—	—	10		
14. "	68—60	—	—	—	—	—	—	—	—	12	—	7,60%
15. "	59—50	—	—	—	—	—	—	—	—	8	—	5,06%
16. "	49—41	—	—	—	—	—	—	—	—	7	—	4,43%
17. "	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	imitațiuni „barbare“	5,06%
Total										158		100,00%

Din tabelul menționat reiese că monedele care potrivit cronologiei lui E. A. Sydenham se datează în secolul al II-lea î.e.n. sînt în număr de 42 exemplare și constituie mai mult de un sfert din totalul lor, 26,58 la sută. Pentru primul deceniu al secolului I î.e.n., 100—91, numărul monedelor care s-au adăugat tezaurului este relativ mic : 15 exemplare, ceea ce constituie abia 9,49% din totalul lor. În schimb pentru deceniul următor, 90—80, numărul denarilor crește vertiginos, atingînd cifra de 43 exemplare, ceea ce constituie 27,23%, ceea ce reprezintă cel mai înalt procent de creștere a monedelor din tezaur în cursul unui deceniu. Pen-

tru deceniului cuprins între 79 și 70, numărul monedelor scade la 23 exemplare, ceea ce înseamnă 14,55%. Scăderea lor va continua să se evidențieze în mod mai accentuat în deceniile următoare pentru anii 69—60 12 exemplare, ceea ce înseamnă 7,60%, apoi pentru anii 59—50 8 exemplare, respectiv 5,06%, iar ultimul deceniu, cel cuprins între 49—41 are abia 7 exemplare, ceea ce reprezintă 4,43%, respectiv procentul cel mai redus pentru răstimpul de un deceniu din tezaurul ce ne reține atenția.

În sfârșit, monedele așa zise „barbare“, opt la număr, constituie în cadrul tezaurului o pondere de 5,06%.

În linii generale, felul cum se repartizează denarii de la Prejmer din punct de vedere cronologic și numeric este cel obișnuit pentru Dacia acestor timpuri³². În acest cadru larg eu am încercat să precizez o etapă mai veche în care domină denarii din secolul al II-lea³³. Categoria amintită de tezaure, și care este mai bogată, eu nu am dat decât unele exemple, constituie o primă grupă de asemenea tezaure. Cel de la Prejmer de care ne ocupăm face parte dintr-o a doua grupă, formată într-un răstimp mai îndelungat și cu o structură care în linii generale se întâlnește la cele mai multe tezaure de denari romani republicani descoperiți în Dacia³⁴. Explicațiile care au fost date pînă în prezent repartizării cronologice și numerice a denarilor romani sînt departe de a fi satisfăcătoare. Pe de o parte orizontul trebuie lărgit regional și avut în vedere întreg spațiul balcano-carpatic³⁵, iar pe de altă parte trebuie avut în vedere structura tezaurelor de monede romane republicane din peninsula italică, precum și din restul lumii romano-barbare. Și ne grăbim să adăugăm că în general este la fel, așa cum ne putem da seama din lucrarea lui M. H. Crawford³⁶. Deci, din punct de vedere economic, tezaurele de monede romane republicane se integrează în marea grupă a celor similare cunoscute ca descoperite în restul lumii romane și neromane. Dar se poate pune întrebarea dincolo de această semnificație economică, reală fără îndoială și cu consecințe importante pentru geto-daci, aceste descoperiri de monede romane republicane nu mai au sau nu pot avea și o semnificație politică? Nu cumva, o parte din ele, nu au ajuns în Dacia pentru a susține țelurile politicii lui Sulla în Orient?

Este un aspect mai larg în care s-ar integra și alte monede ca cele ale cetății Thasos și ar implica o regiune teritorial mai vastă ce ar cuprinde Thracia și Dacia. O adîncire a cercetării privită din acest punct de vedere și pe acest spațiu ar duce probabil la unele concluzii care ne-ar îngădui să găsim și o altă explicație, complementară, dar nu mai puțin sugestivă, a prezențelor, în mare cantitate, a denarilor romani republicani.

Dar se mai ridică și o altă problemă. Cercetările din ultimii ani au ajuns la concluzia că o parte din denarii romani republicani erau bătuti în atelierele din Dacia independentă, unde erau reprodusi în mod fidel³⁷. Se pune întrebarea dacă tezaurul de la Prejmer aduce vreo contribuție la lămurirea acestui aspect al numismaticei geto-dace. Lipsa monedelor originale, precum și stadiul incipient în care se află această problemă, nu ne îngăduie să putem consemna ceva cât de cât pozitiv și concret. Prezența celor opt „imitații“ semnalate de către J. Gross, este foarte probabil că se referă la ceea ce în mod obișnuit numim imitații „barbare“³⁸, în care fie efigia, fie legenda, fie ambele, sînt redade cu multă stîngăcie, evident de către un meșter localnic. Dar acest fel de monede constituie o categorie aparte în cadrul numismaticei geto-dacice.

Primul editor al tezaurului a descris în general în mod corect fiecare monedă în parte. Descrierea lui, făcută pe baza lucrării lui Th. Mommsen³⁹ a corespuns la confruntarea cu cataloagele actuale. Faptul acesta s-a menționat în note. În cazul cînd același prim editor a mai notat și alte amănunte, ele sînt citate de mine în note, cînd a fost cazul cu observațiile de rigoare⁴⁰.

Totuși socot că asupra unei monede este cazul să mă opresc puțin. Este vorba de denarul lui P. Clodius (nr. 99 din catalogul monedelor). Despre av. se spune că „totul este înconjurat de o cunună“⁴¹, iar despre rv., la fel. Tipul, astfel descris, nu este cunoscut în lucrările de care am pomenit⁴². Nu ne rămîne decît două posibilități: sau avem de a face cu un tip inedit sau este vorba de un hibrid de factură locală sau regională geto-dacică. Din cauza cununei de pe av. și rv. ni se pare greu de admis să fie un tip oficial, deci inedit. Acesta, avînd în vedere magistratul care l-a emis și data la care originalul a fost bătut. Înclin să văd un tip local. Prezența cununei pe întreg av. sau rv., unor denari romani de pe la mijlocul secolului I î.e.n., este un fapt obișnuit⁴³. Bănuim că de aici a putut să vină influența sau acest denar a servit ca model⁴⁴.

În lipsa monedelor originale care ar fi putut să prilejuiască discuții mai ample socot că e mai bine să opresc comentariul meu aci.

Pentru a ne putea da seama de semnificația istorică a tezaurului de denari romani republicani de la Prejmer mai întîi pentru regiunea de sud-est a Transilvaniei și apoi în cadrul întregii Dacii, socotim că nu

este inutil să încadrăm descoperirea ce ne reține atenția în cadrul altora similare, aflate în aceeași regiune, iar mai apoi în spațiul mai larg al Daciei independente ⁴⁵.

Cercetări și descoperiri mai vechi, dar mai ales cele ajunse la cunoștința noastră în ultimul sfert de secol au scos la iveală un impresionant număr de astfel de descoperiri care se situează în principal de-a lungul bazinului mijlociu al Oltului și apoi cu precădere de-a lungul afluentului său, Pîrful Negru.

De pe cursul mijlociu al Oltului sau din apropierea lui amintim tezaurul de la Breaza⁴⁶, com. Liza, jud. Brașov, descoperit, fapt deosebit de semnificativ, în apropierea unei cetăți dacice. La Cuciulata, comuna Hoghiz, jud. Brașov, denarii Romei republicane sînt cunoscuți sub formă de descoperiri izolate ⁴⁷. Un tezaur e cunoscut mai de multă vreme ca descoperit la Augustin, în cotul de nord al Oltului ⁴⁸ (jud. Brașov), precum și cel de la Sf. Gheorghe, descoperit în secolul trecut ⁴⁹ și care cuprinde și alte monede din etapa autonomă a Daciei. În șesul Țării Bîrsei și apoi de-a lungul Rîului Negru aceste descoperiri devin din ce în ce mai numeroase. Vom aminti doar o parte din ele, cele din regiunea de șes. În acest sens putem aminti tezaurul de la Ilieni, jud. Covasna, care a format subiectul unei cercetări recente ⁵⁰, la care se adaugă descoperirile de la Măgheruș ⁵¹, Fotoș ⁵², Ghelința ⁵³, Covasna ⁵⁴, Cernatul de Sus ⁵⁵, Mărcușa ⁵⁶, Peteni ⁵⁷, Cernatul de Jos ⁵⁸, Cătălina ⁵⁹, Alungeni ⁶⁰ și Poiana Sărată ⁶¹.

În legătură cu toate aceste tezaure monetare care se îngrămădesc într-un spațiu geografic restrîns, aș vrea să subliniez doar două fapte: o puternică viață economică ce se desfășoară în acest colț al Transilvaniei, care ne face să ne gîndim la existența unei formațiuni social-economice tribale, la existența și funcționarea unui drum economic dinspre Transilvania spre Moldova prin pasul Oituz ⁶². O dovadă a legăturilor economice, aș spune, a unor strînse legături, între populațiile dacice de pe ambele versante ale Carpaților, o constituie tocmai aceste descoperiri de denari romani republicani care se înșiruie de-a lungul întregului drum ce leagă sud-estul Transilvaniei cu Moldova de Jos. Este aceeași cale pe care vor pătrunde și drahmele cetăților Dyrrhachium și Apollonia din Dacia carpatică în cea de la est de Carpați ⁶³. Este probabil că descoperirilor monetare să le corespundă și una de civilizație ⁶⁴.

În ori ce caz existența și funcționarea acestui drum cel puțin pentru etapa secolelor I î.e.n. și I e.n. pare pe deplin asigurată.

În marele cadru al Daciei independente tezaurul de denari romani republicani de la Prejmer constituie unul din sutele de tezaure de acest

fel descoperite în Dacia⁶⁵, cînd pe de o parte devine moneda de circulație curentă atît în regiunile intracarpătice, cît și în cele extracarpătice⁶⁶. În plus, tot în această vreme același denar va începe prin a fi copiat în mod fidel în Dacia⁶⁷.

Prin publicarea catalogului cronologic al monedelor, în cele ce urmează, se precizează și cea mai recentă monedă cunoscută din acest tezaur și care poartă numele magistratului monetar P. Clodius⁶⁸, dar cu rezervele formulate mai sus, anume că ar putea fi o emisiune locală, un hibrid, și în acest caz, ulterior originalului.

CATALOGUL CRONOLOGIC AL MONEDELOR

1. **Fără nume de magistrat** — 1 exemplar
Grueber, Italia, 358, anii 217—197.
Sydenham, 289, anii 165—155.
J. Gross, p. 10, nr. 2
2. **Todus** — 1 exemplar
Grueber, Roma, 589, anii 196—173.
Sydenham, 345, anii 150—146.
J. Gross, p. 10, nr. 1.
3. **L. Saufeius** — 1 exemplar
Grueber, Roma, 834, anii 172—151.
Sydenham, 384, anii 145—138.
J. Gross, p. 10, nr. 6.
4. **P. Cornelius Sulla** — 1 exemplar
Grueber, Roma, 828, anii 172—151.
Sydenham, 386, anii 145—138.
J. Gross, p. 10, nr. 5.
5. **S. Afranius** — 1 exemplar
Grueber, Roma, 670, anii 172—151.
Sydenham, 388, anii 145—138.
J. Gross, p. 10, nr. 4.
6. **L. Sempronius Pitio** — 1 exemplar
Grueber, Roma, 711, anii 172—151.
Sydenham, 402, anii 145—138.
J. Gross, p. 10, nr. 7.
7. **M. Fannius C. f.** — 1 exemplar
Grueber, Italia, 468, anii 150—125.
Sydenham, 419, anii 137—134.
J. Gross, p. 11, nr. 19.
8. **M. Papirius Carbo** — 1 exemplar
Grueber, Italia, 472, anii 150—125.
Sydenham, 423, anii 137—134.
J. Gross, p. 11, nr. 21.

9. **Cn. Gellius** — 1 exemplar
 Grueber, Roma, 918, anii 150—125.
 Sydenham, 434, anii 135—126.
 J. Gross, p. 11, nr. 18.
10. **P. Aelius Paetus** — 1 exemplar
 Grueber, Roma, 877, anii 150—125.
 Sydenham, 455, anii 133—126.
 J. Gross, p. 10, nr. ?
11. **C. Minucius Augurinus** — 1 exemplar
 Grueber, Roma, 952, anii 150—125.
 Sydenham, 463, anii 133—126.
 J. Gross, p. 11, nr. 20.
12. **P. Calpurnius** — 1 exemplar
 Grueber, Roma, 968, anii 124—103.
 Sydenham, 468, anii 133—126.
 J. Gross, p. 10, nr. 8.
13. **M. Caecilius Metellus Q. f.** — 1 exemplar
 Grueber, Roma, 1145, anul 94.
 Sydenham, 480, anii 125—120.
 J. Gross, p. 11, nr. 10.
14. **C. Servellius** — 1 exemplar
 Grueber, Roma, 1166, anul 94.
 Sydenham, 483, anii 125—120.
 J. Gross, p. 11, nr. 11.
15. **M. Vargunteius** — 1 exemplar
 Grueber, Roma, 1068, anul 102.
 Sydenham, 507, anii 119—110.
 J. Gross, p. 11, nr. 12.
16. **T. Cloulius** — 1 exemplar
 Grueber, Roma, 1079, tip. gen., anul 101.
 Sydenham, 516, anul 110.
 J. Gross, p. 12, nr. 30.
17. **L. Porcius Licinius** — 1 exemplar
 Grueber, Roma, 1187, anul 92.
 Sydenham, 520, anii 112—109.
 J. Gross, p. 13, nr. 41.
18. **C. Poblicius Malleolus** — 1 exemplar
 Grueber, Roma, 1194, anul 92.
 Sydenham, 524, anii 112—109.
 J. Gross, p. 13, nr. 40.
19. **M. Fourius Philus** — 3 exemplare
 Grueber, Italia, 555, anii 93—92.
 Sydenham, 529, anii 110—108.
 J. Gross, p. 12, nr. 33.
20. **M. Tullius** — 1 exemplar
 Grueber, Italia, 502, anii 102—100.
 Sydenham, 531, anul 109.
 J. Gross, p. 11—12 nr. 23.

21. **M. Aemilius Lepidus** — 2 exemplare
 Grueber, Italia, 590, anul 91.
 Sydenham, 554, anul 109.
 J. Gross, p. 10, nr. 9.
22. **C. Fonteius** — 3 exemplare
 Grueber, Italia, 597 tip. gen., anul 91.
 Sydenham, 555, anul 109.
 J. Gross, p. 11, nr. 17.
23. **L. Memmius** — 1 exemplar
 Grueber, Italia, 643, anul 90
 Sydenham, 558, anul 109.
 J. Gross, p. 12, nr. 35.
24. **Q. Curtius. M. Iunius Silanus** — 2 exemplare
 Grueber, Italia, 483, anii 124—103.
 Sydenham, 537, anii 108—107.
 J. Gross, p. 11, nr. 15.
25. **M. Calidius, Q. Caecilius Metellus, Cn. Foulvius** — 1 exemplar
 Grueber, Italia, 476, anii 124—103.
 Sydenham, 539, anul 106.
 J. Gross, p. 11, nr. 13.
26. **C. Claudius Pulcher** — 1 exemplar
 Grueber, Roma, 1288, anul 91.
 Sydenham, 569, anul 106.
 J. Gross, p. 12, nr. 29.
27. **Appius Claudius, T. Mallius** — 1 exemplar
 Grueber, Roma, 1293, anul 91.
 Sydenham, 570 a, anul 106.
 J. Gross, p. 12, nr. 28.
28. **L. Flaminius Cilo** — 1 exemplar
 Grueber, Italia, 537, anii 99—94.
 Sydenham, 540, anii 106—105.
 J. Gross, p. 11, nr. 16.
29. **Cn. Cornelius Blasio** — 1 exemplar
 Grueber, Italia, 626, anul 91.
 Sydenham, 561 b, anul 105.
 J. Gross, p. 12, nr. 32.
30. **T. Deidius** — 1 exemplar
 Grueber, Italia, 530, anii 99—94. ,
 Sydenham, 550, anii 105—104.
 J. Gross, p. 11, nr. 14.
31. **P. Porcius Laeca** — 1 exemplar
 Grueber, Italia, 649, anul 90.
 Sydenham, 571, anul 104.
 J. Gross, p. 11, nr. 22.
32. **L. Caesius** — 2 exemplare
 Grueber, Italia, 585, anul 91.
 Sydenham, 564, anul 103.
 J. Gross, p. 12, nr. 27.

33. **Man. Fonteius** — 1 exemplar
 Grueber, Roma, 1204, tip. gen., anul 91
 Sydenham, 566, anul 103.
 J. Gross, p. 13, nr. 39.
34. **M. Herennius** — 2 exemplare
 Grueber, Roma, 1258, tip. gen., anul 9
 Sydenham, 567 a, anul 101.
 J. Gross, p. 12, nr. 34.
35. **L. Appuleius Saturninus** — 1 exemplar
 Grueber, Roma, 1523, tip. gen., anul 90.
 Sydenham, 578 a, anii 100—97.
 J. Gross, p. 12, nr. 24⁶⁹
36. **C. Coilius Caldus** — 1 exemplar
 Grueber, Roma, 1463, tip. gen., anul 90.
 Sydenham, 582 a, anii 100—97.
 J. Gross, p. 12, nr. 31.
37. **L. Thorius Balbus** — 2 exemplare
 Grueber, Roma, 1615, tip. gen., anul 90.
 Sydenham, 598, anii 100—95.
 J. Gross, p. 13, nr. 37.
38. **P. Servilius Rullus** — 1 exemplar
 Grueber, Roma, 1672, anul 89.
 Sydenham, 601, anii 100—95.
 J. Gross, p. 13, nr. 44.
39. **C. Fabius** — 2 exemplare
 Grueber, Roma, 1591, tip. gen., anul 90.
 Sydenham, 590, anii 96—95.
 J. Gross, p. 13, nr. 43.
40. **Q. Minucius Thermus** — 2 exemplare
 Grueber, Italia, 653, anul 90.
 Sydenham, 592, anii 96—95.
 J. Gross, p. 12—13, nr. 36.
41. **P. Cornelius Lentulus Marcelli f.** — 1 exemplar
 Grueber, Roma, 1704, tip. gen., anul 89.
 Sydenham, 604, anii 96—94.
 J. Gross, p. 13, nr. 42.
42. **M. Porcius Cato** — 1 exemplar
 Grueber, Italia, 657, anul 90.
 Sydenham, 596, anii 93—91.
 J. Gross, p. 13, nr. 38.
43. **C. Poblicius Malleolus** — 2 exemplare
 Grueber, Italia, 703, anul 89.
 Sydenham, 615 b, anii 93—91.
 J. Gross, p. 12, nr. 26.
44. **A. Postumius Albinus, L. Caecilius Metellus, C. Poblicius Malleolus** — 2 exempl,
- Grueber, Italia, 726, anul 89.
 Sydenham, 611 a, anii 92—91.
 J. Gross, p. 12, nr. 25.

45. **D. Iunius Silanus** — 1 exemplar
 Grueber, Roma, 1847, anul 88.
 Sydenham, 645 b, anii 90—89.
 J. Gross, p. 13, nr. 45 a.
46. **D. Iunius Silanus** — 2 exemplare
 Grueber, Roma, 1772, tip. gen., anul 88.
 Sydenham, 646, anii 90—89.
 J. Gross, p. 13, nr. 45 b.
47. **C. Vibius C. f. Pansa** — 6 exemplare
 Grueber, Roma, 2244, tip. gen., anul 87.
 Sydenham, 684, anul 89—88.
 J. Gross, p. 14, nr. 48.
48. **Q. Titius** — 1 exemplar
 Grueber, Roma, 2220, anul 87.
 Sydenham, 691, anul 88.
 J. Gross, p. 13, nr. 46 a.
49. **Q. Titius** — 2 exemplare
 Grueber, Roma, 2225, anul 87.
 Sydenham, 692, anul 88.
 J. Gross, p. 13, nr. 46 b.
50. **L. Titurius Sabinus** — 1 exemplar
 Grueber, Roma, 232/32 anul 87.
 Sydenham, 698, anul 88.
 J. Gross, p. 14, nr. 47 a.
51. **L. Titurius Sabinus** — 1 exemplar
 Grueber, Roma, 2330, tip. gen., anul 87.
 Sydenham, 700, anul 88.
 J. Gross, p. 14, nr. 47 b.
52. **Cn. Cornelius Lentulus Marcellinus** — 1 exemplar
 Grueber, Roma, 2440, anul 86.
 Sydenham, 702, anul 87.
 J. Gross, p. 15, nr. 57.
53. **L. Rubrius Dossenus** — 3 exemplare
 Grueber, Roma, 2448, tip. gen., anul 86.
 Sydenham, 705, anii 87—86.
 J. Gross, p. 14—15, nr. 56.
54. **C. Marcus Censorinus** — 1 exemplar
 Grueber, Roma, 2414, anul 87.
 Sydenham, 714 f, anul 86.
 J. Gross, p. 15, nr. 58.
55. **Gargilius, Ogulnius, Vergilius** — 1 exemplar
 Grueber, Roma, 2615, tip. gen., anul 84.
 Sydenham, 721 d, anii 85—83.
 J. Gross, p. 14, nr. 54.
56. **C. Licinius L. f. Macer** — 3 exemplare
 Grueber, Roma, 2467, anul 85.
 Sydenham, 732, anul 83.
 J. Gross, p. 15, nr. 59.

57. **Man. Fonteius C. f.** — 3 exemplare
 Grueber, Roma, 2476, tip. gen., anul 85.
 Sydenham, 724, anul 84.
 J. Gross, p. 14, nr. 49.
58. **L. Iulius Bursio** — 5 exemplare
 Grueber, Roma, 2485, tip. gen., anul 85.
 Sydenham, 728, anul 83.
 J. Gross, p. 14 nr. 50. 70
59. **P. Fourius Crassipes** — 2 exemplare
 Grueber, Roma, 2604, anul 85.
 Sydenham, 735 a, anul 83.
 J. Gross, p. 15. nr. 60.
60. **L. Marcus Censorinus** — 1 exemplar
 Grueber, Roma, 2657, tip. gen., anul 83.
 Sydenham, 737, anii 82—81.
 J. Gross, p. 14, nr. 55 a.
61. **P. Crepusius** — 3 exemplare
 Grueber, Roma, 2673, tip. gen., anul 83.
 Sydenham, 738 a, anii 82—81.
 J. Gross, p. 14, nr. 55 b.
62. **C. Mamilius Limetanus** — 1 exemplar
 Grueber, Roma, 2716, tip. gen., anul 83.
 Sydenham, 741, anii 82—81.
 J. Gross, p. 14, nr. 55 c.
63. **L. Cornelius Sulla. L. Manlius** — 1 exemplar
 Grueber, Est, anii 82—81.
 Sydenham, 756, anii 82—81.
 J. Gross, p. 14, nr. 51, 71.
64. **Q. Antonius Balbus** — 3 exemplare
 Grueber, Roma, 2730, tip. gen., anul 82.
 Sydenham, 742, anul 81.
 J. Gross, p. 14, nr. 52,⁷²
65. **C. Annius Luscus, L. Fabius Hispaniensis** — 1 exemplar
 Grueber, Spania, 1, anii 82—80
 Sydenham, 748, anii 81—80.
 J. Gross, p. 14, nr. 53.
66. **C. Marius Capito** — 1 exemplar
 Grueber, Roma, 2844, tip. gen., anul 82. Pe av. și rv, cifra XXI.
 Sydenham, 744, anul 79.
 J. Gross, p. 15, nr. 66.
67. **A. Postumius Albinus** — 1 exemplar
 Grueber, Roma, 2836, anul 82.
 Sydenham, 745, anul 79.
 J. Gross, p. 15, nr. 68 a.
68. **A. Postumius Albinus** — 2 exemplare
 Grueber, Roma, 2839, anul 82.
 Sydenham, 746, anul 79.
 J. Gross, p. 15—16, nr. 68 b.

69. **Ti. Claudius Ti. f. Ap. N.** — 2 exemplare
Grueber, Roma, 3096, tip. gen., anul 80.
Sydenham, 770, anii 78—77.
J. Gross, p. 15, nr. 63.
70. **L. Procius** — 2 exemplare
Grueber, Roma, 2147, anul 79.
Sydenham, 771, anii 78—77.
J. Gross, p. 16, nr. 69.
71. **L. Papius** — 2 exemplare
Grueber, Roma, 2977, tip. gen., anul 80.
Sydenham, 773, anii 78—77.
J. Gross, p. 15, nr. 67.
72. **Q. Caecilius Metellus Pius** — 2 exemplare
Grueber, Spania, 47, anii 79—77.
Sydenham, 751, anul 77.
J. Gross, p. 15, nr. 62.
73. **M. Volteius** — 1 exemplar
Grueber, Roma, 3179, tip. gen., anul 78.
Sydenham, 777, anul 76.
J. Gross, p. 16, nr. 73.
74. **Cn. Cornelius Lentulus Mercellinus** — 1 exemplar
Grueber, Spania, 52, anii 76—72.
Sydenham, 752, anii 76—74.
J. Gross, p. 15, nr. 61.
75. **P. Satrienus** — 1 exemplar
Grueber, Roma, 3208, tip. gen., anul 77.
Sydenham, 781, anii 75—74.
J. Gross, p. 16, nr. 72.
76. **L. Rutilius Flaccus** — 2 exemplare
Grueber, Roma, 3242, anul 77.
Sydenham, 780, anul 75.
J. Gross, p. 16, nr. 71.
77. **L. Rustius** — 1 exemplar
Grueber, 3271, anul 76.
Sydenham, 762, anul 74.
J. Gross, p. 16, nr. 70.
78. **L. Lucretius Trio** — 1 exemplar
Grueber, Roma, 3247, tip. gen., anul 76.
Sydenham, 784, anul 74.
J. Gross, p. 15, nr. 65.
79. **C. Postumius** — 1 exemplar
Grueber, Roma, 3238, anul 77.
Sydenham, 785, anii 74—73.
J. Gross, p. 17, nr. 84.
80. **C. Egnatius Maxsumus** — 1 exemplar
Grueber, Roma, 3320, tip. gen., anul 74.
Sydenham 788, anul 73.
J. Gross, p. 15, nr. 64.

81. **L. Cossutius Sabula** — 1 exemplar
Grueber, Roma, 3320, tip. gen., anul 74.
Sydenham, 790, anul 72.
J. Gross, p. 17, nr. 81.
82. **L. Plaetorius Cestianus** — 1 exemplar
Grueber, Roma, 3314, tip. gen., anul 75.
Sydenham, 792 a, anul 72.
J. Gross, p. 16, nr. 75.
83. **Man. Aquilius** — 1 exemplar
Grueber, Roma, 3364, anul 72.
Sydenham, 798, anul 68.
J. Gross, p. 17, nr. 79.
84. **M. Plaetorius Cestianus** — 1 exemplar
Grueber, Roma, 3554, anul 68.
Sydenham, 807, anii 68—66.
J. Gross, p. 16, nr. 74 c. ⁷³
85. **M. Plaetorius Cestianus** — 1 exemplar
Grueber, Roma, 3574, tip. gen., anul 68.
Sydenham, 808, anii 68—66.
J. Gross, p. 16, nr. 74 b.
86. **M. Plaetorius Cestianus** — 1 exemplar
Grueber, Roma, 3596, anul 68.
Sydenham, 809, anii 68—66.
J. Gross, p. 16, nr. 74 a.
87. **C. Calpurnius Piso L. f. Frugi** — 6 exemplare
Grueber, Roma, 3654, tip. gen., anul 64.
Sydenham, 840, tip. gen., anul 64.
J. Gross, p. 16, nr. 76, ⁷⁴.
88. **C. Hosidius Geta** — 2 exemplare
Grueber, Roma, 3388, anul 71.
Sydenham, 903, anul 60.
J. Gross, p. 17, nr. 82.
89. **Q. Pompeius Rufus** — 2 exemplare
Grueber, Roma, 3885, anul 57.
Sydenham, 909, anul 59.
J. Gross, p. 17, nr. 83, ⁷⁵.
90. **Paullus Aemilius Lepidus** — 1 exemplar
Grueber, Roma, 3373, anul 71.
Sydenham, 926, anul 55.
J. Gross, p. 16—17, nr. 78 b, ⁷⁶.
91. **L. Scribonius Libo** — 3 exemplare
Grueber, Roma, 3377, anul 71.
Sydenham, 928, anul 55.
J. Gross, p. 16, nr. 78 a.
92. **Cn. Plancius** — 1 exemplar
Grueber, 3920, anul 54.
Sydenham, 933, anul 54.
J. Gross, 16, nr. 77.

93. **L. Cassius Longinus** — 1 exemplar
 Grueber, Roma, 3929, anul 52.
 Sydenham, 935, tip. gen., anii 52—50.
 J. Gross, p. 17, nr. 80.
94. **D. Postumius Albinus** — 1 exemplar
 Grueber, Roma, 3964, anul 49.
 Sydenham, 942, anii 49—48.
 J. Gross, p. 17, nr. 87.
95. **L. Cornelius Lentulus, C. Claudius Marcellus** — 1 exemplar
 Grueber, Est, 23, anul 49.
 Sydenham, 1031, anii 49—48.
 J. Gross, p. 17, nr. 85.
96. **L. Plautius Plancus** — 1 exemplar
 Grueber, Roma, 4004, anul 47.
 Sydenham, 959, anul 47.
 J. Gross, p. 17, nr. 90.
97. **Man. Cordius Rufus** — 1 exemplar
 Grueber, Roma, 4040, anul 46.
 Sydenham, 977, anul 46.
 J. Gross, p. 17, nr. 86.
98. **T. Carisius** — 1 exemplar
 Grueber, Roma, 4070, anul 45.
 Sydenham, 985, anul 45.
 J. Gross, p. 17, nr. 89.
99. **P. Clodius** — 2 exemplare
 Grueber, Roma, 4290, anul 38.
 Sydenham, 1117, anul 41.
 J. Gross, p. 17, nr. 88, 77.
100. **Imitații „barbare“** — 8 exemplare
 8 monete de factură barbară
 J. Gross, p. 17, nr. 91, 78.

GESCHICHTLICHE NEUBEWERTUNGEN: DER MÜNZFUND VON PREJMER UND DAS WIRTSCHAFTLICHE VORDRINGEN DER RÖMISCHEN REPUBLIC IN NORDOST-DAZIEN

(Zusammenfassung)

Der Verfasser erachtet eine erneute Sichtung und Bearbeitung der auf dem Gebiet Daziens entdeckten Horte republikanischer römischer Denare erforderlich, unter Zugrundelegung der von dem Werk E. A. Sydenhams gebotenen neuen Erkenntnissen. In einigen Fällen bleibt das Werk

H. A. Gruebers weiterhin zur Identifizierung und Datierung der Prägungen unumgänglich.

Der im Jahre 1887 entdeckte Hort von Prejmer, dessen Umstände und Einzelheiten von Julius Gross erstmals berichtet wurden, bietet wichtige Einsichten. Die neueste Münze des Hortes ist ein Denar mit dem Namen des römischen Magistraten P. Clodius, welcher von Sydenham 41 v. u. Zr. datiert wird. Aus der von Gross gebliebenen Beschreibung geht hervor, dass das gesamte Münzbild auf der Vs wie auf der Rs von einem Kranz umgeben war. Dieser Typus ist aus den Münzprägungen des Magistraten P. Clodius nicht bekannt, so dass wahrscheinlich eine lokale Nachahmung anzunehmen ist. Im Schatz befinden sich weitere acht lokale Nachahmungen römischer Denare.

Weitere im Südosten Siebenbürgens gefundenen Horte römischer republikanischer Denare werden aufgezählt und als Beweis für die rege

Fig. 1. Harta descoperirilor de monede :1. Prejmer ; 2. Breaza ; 3. Cuctulata, Hoghiz ; 4. Augustin ; 5. Sf. Gheorghe ; 6. Ilieni ; 7. Măgheruș ; 8. Fotoș ; 9. Ghelința ; 10. Coavasna ; 11. Cernatul de Sus ; 12. Mărcașa ; 13. Peteni ; 14. Cernatul de Jos ; 15. Cătălina ; 16. Alungeni ; 17. Poiana Sărată.

wirtschaftliche Tätigkeit in diesem Gebiet in der ersten Hälfte des 1. Jahrhunderts v. u. Zr. angeführt.

Die zweite Hälfte der Arbeit enthält eine chronologische Aufzählung der Münzen.

NOTE

1. Inscricțiunile grecești și latine descoperite pe teritoriul României sînt supuse, în ultimul timp, unei atente și amănunțite reexaminări, în vederea reeditării lor. În unele țări ele au și fost reeditate.
2. Asupra acestei probleme a se vedea B. Mitrea, **Penetracione commerciale e circolazione monetaria nella Dacia prima della conquista**, în **ED**, X, 1945, pp. 100—124. Mai nou și cu o bună parte de completări la Iudita Winkler, **Contribuții numismatice la istoria Daciei**, în **SCȘ Cluj**, VI, 1—2, 1955, p. 126—154. Cf. aceeași autoare, **Schatzfunde römischer Silbermünzen in Dakien bis zum Beginn der Dakerkriege**, în **JNG**, 17, 1967, p. 123—156, cu o hartă. B. Mitrea, **Monedă republicană romană și unitatea lumii geto-dace**, în vol. **Unitate și continuitate în istoria poporului român**, sub redacția lui D. Berciu, București, 1968, p. 53—64. Cf. același autor, **Unitatea geto-dacă reflectată în monetăria dacă**, în **AUB**, **Istorie**, XVIII, 1968, p. 11—17. Pe plan internațional se poate consulta cu mult folos noul corpus al tezaurilor de monede romane republicane întocmit de Michael H. Crawford **Roman Republican coin hoards**, Londra, 1969. Pentru completări în ceea ce privește descoperirile din Dacia a se vedea B. Mitrea, **SCIV**, 20, 1969, 3, p. 505—510, iar pentru descoperirile din Bulgaria, Gh. Poenaru Bordea, în **SCN**, V, 1971, p. 436—439.
3. B. Mitrea, **Pe marginea tezaurului de la Ilieni, și Aluta II**, 1970, p. 103—107. Cf. același autor, **Spre o revalorificare a tezaurilor de monede romane republicane descoperite în Dacia: tezaurul de la Ilieni, jud. Covasna**, în **SCN**, V, 1971, p. 81—90. Denarii romani republicani au fost publicați în mod diferit: pe familii de monedari, au fost precizați cronologic după sisteme variate de cronologie și de aci greutatea și prudența cu care trebuie să operăm cu un asemenea material.
4. O listă cu aceste tezaure la Mitrea, Winkler și Crawford.
5. Unele considerații în legătură cu acest aspect al problemei le-am expus în **SCN**, V, 1971, p. 439.
6. Asupra relațiilor dacilor cu Roma, și a influenței romane a se vedea V. Părvan, **Getica**, București, 1927, p. 78 și urm. Același **Dacia, Civilizațiile străvechi din regiunile carpato-danubiene**, București, 1957, p. 146—147. Cf. Daicoviciu, **La Transilvanie dans l'antiquité**, București, 1945, p. 49. Mai nou, Eugen Chirilă, **Relațiile dintre daci și romani pînă la expediția lui Marcus Vinicius**, în **Acta MN I**, 1964, p. 125—136, cu toată bibliografia.
7. M. H. Crawford, **Roman Republican coin hoards**, Londra, 1969.
8. Nicolae Lupu, **Die Münze in der dakischen Burg von Tilișca**, în **Forschungen zur Volks- und Landeskunde**, 7, 1964, p. 5—38. Cf. același, în **JNG**, 18, 1968, p. 101—121. Pornind de pe alte baze am ajuns la aceeași concluzie, **Moneda romană republicană și unitatea lumii geto-dace**, în vol. **Unitate și continuitate în istoria poporului român**, de sub redacția lui D. Berciu, București, 1968, p. 53—64. Cf. B. Mitrea, **Unitatea geto-dacă în monetăria dacă**, în **AUB**, **Istorie**, XVIII, 1969, p. 14 și urm.

9. Julius Gross, **Ein Fund römischer Consulardenare bei Tartlau im Burzenland**, in **Korrespondenzblatt des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde**. XIV, 1891 p. 9—19.
10. Julius Gross, *loc. cit.*, p. 9.
11. Idem, *ibid.*, p. 9. „Der Fund besteht aus nahe am 200... Silberdenaren...“
12. *Ibidem*, p. 16, nr. 74 c, în catalogu monedelor sub numerele 84 și 90 (în Besitz von M. Herz in Tartlau).
13. *Ibidem*, p. 10, „sehr gut erhalten...“; „...mehrere von ganz besonderer Schönheit“.
14. *Ibidem*, p. 10. „8 Münzen zeigen barbarische Prägung“.
15. *Ibidem*, p. 9, „...die Vergrabung des Schatzes bald nach Jahre 43 V. Chr. erfolgt sein“.
16. *Ibidem*, p. 9.
17. J. Gross, *loc. cit.*, p. 9.
18. *Loc. cit.*, p. 10. F. Un număr de 90 exemplare se mai păstrează la Muzeul Țării Birsei din Brașov. Cf. Mariana Marcu, în **Revista Muzeelor**, 9, 1972, 1, p. 38.
19. J. Gross, *op. cit.*, p. 10—17.
20. B. Mitrea, **Penetrazione commerciale e circolazione monetaria nella Dacia prima della conquista**, în **ED**, X, 1945, p. 107, nr. 53. C. Iudita Winkler, **Schatzfunde römischer Silbermünzen in Dakien bis zum Beginn der Dakerkriege**, în **JNG**, 17, 1967, p. 151, nr. 117.
21. Michael H. Crawford, **Roman Republican coin hoards**, Londra, 1969, p. 120, nr. 412.
22. B. Mitrea, în **ED**, X, 1945, p. 107, nr. 53.
23. Iudita Winkler, **Contribuții numismatice la istoria Daciei**, în **SCS Cluj**, VI, 1955, p. 144, nr. 135.
24. Iudita Winkler, **Schatzfunde römischer Silbermünzen in Dakien...**, în **JNG**, 17, 1967, p. 151, nr. 117.
25. Vezi mai sus nota 23.
26. Vezi mai sus nota 24.
27. M. H. Crawford, **Roma Republican coin hoards**, Londra, 1969, p. 120, nr. 412.
28. Vezi mai sus notele 2, 23 și 24.
29. M. H. Crawford, *op. cit.*, p. 120, nr. 412, dă numărul exact.
30. H. A. Grueber, **Coins of the Roman Republic in the British Museum**, 3 vol. Londra, 1910.
31. E. A. Sydenham, **The Coinage of the Roman Republic**, Londra, 1952.
32. A se vedea B. Mitrea, **Legături comerciale ale geto-dacilor din Muntenia cu Republica Romană, reflectate în descoperiri monetare**, în **SCN**, II, 1958, p. 123—138, mai ales tabelul nr. 1 de la p. 178.
33. Mai nou în această privință, B. Mitrea, **Un nou tezaur de denari romani din timpul republicii descoperit în Oltenia**, în **SCIV**, 21, 3, 1970, p. 429—450; mai ales p. 433 și urm.
34. B. Mitrea, **Legături comerciale ale geto-dacilor din Muntenia...**, în **SCN**, II, 1958, p. 179 și urm. Cf. mai nou Iudita Winkler, **Schatzfunde römischer Silbermünzen in Dakien...**, în **JNG**, 17, 1967, p. 192 și urm.
35. B. Mitrea, **Un nou tezaur de denari romani din timpul republicii descoperit în Oltenia**, în **SCIV**, 21, 3, 1970, p. 438.
36. M. H. Crawford, **Roman Republican coin hoards**, Londra, 1969, *passim*.
37. B. Mitrea. **Moneda republicană romană și unitatea lumii geto-dace**, în vol. **Unitatea și continuitate în istoria poporului român**, de sub redacția lui D. Berciu, București, 1968, p. 53—64. Cf. același în **AUB Istorie**, XVIII, 1969, p. 16.
38. Asupra acestei categorii de monede a se vedea și studiul lui Iudita Winkler, în **JNG**, 17, 1967, p. 129 și urm.
39. Th. Mommsen, **Geschichte des römischen Münzwesens**, Berlin, 1860.
40. A se vedea mai jos începînd cu nota 69.
41. J. Gross, *loc. cit.*, p. 17, nr. 91.
42. H. A. Grueber, **Coins of the Roman Republic in the British Museum**, Londra, vol. I, 1910, p. 586, nr. 4290 și pl. 58, 5.
43. H. A. Grueber, *op. cit.*, vol. III, indice, p. 139—149 s. v. **Wreath**.

44. În acest sens pot fi citate câteva exemplare: D. Postumius Albinus, Bruti f. Grueber, Roma, 3966, anul 49; dar și M. Iunius Brutus și C. sau P. Servedius Casca Longinus, Grueber, Est. 62, anul 43—42 (aur). Pentru alte exemplare, a se vedea trimiterea de la nota 43.
45. Pentru aceasta a se vedea mai întâi B. Mitrea și Székely Zoltán, **Tezaurul monetar de la Fotoș și pătrunderea comercială romană în estul Daciei în sec. I î.e.n.**, în **Materiale și cercetări arheologice**, II, 1965, p. 643—683, cu bibliografia citată. Mai nou J. Winkler, în **JNG**, 17, 1967, p. 123—156, unde sînt menționate în ordine alfabetică toate tezaurile cunoscute pînă la aceea dată.
46. Gh. Poenaru Bordea. **Un tezaur de denari romani republicani și de la începutul Principatului descoperit la Breaza, com. Lisa (jud. Brașov)**, în **SCN**, V, 1971, p. 265—282. Cf. și Nicolae Lupu, **Denari romani republicani descoperiți la Breaza, jud. Brașov**, în **Muzeul Brukenthal. Studii și comunicări**, vol. 14, 1969, p. 261—262.
47. B. Mitrea, în **SCIV**, 21, 1970, 2, p. 338, nr. 31 și **SCIV**, 22, 1971, 1, p. 123, nr. 30.
48. M. Macrea și I. Berciu, în **Apulum**, I, 1939—1942, p. 100—159.
49. B. Mitrea, în **SCIV**, 15, 4, 1964, p. 574, nr. 34 și **Dacia**, N. S. VIII, 1964, p. 378, nr. 34. Un alt tezaur descoperit în localitate este menționat mai jos, în nota 61.
50. B. Mitrea, **Spre o revalorificare a tezaurilor de monede romane republicane descoperite în Dacia: tezaurul de la Ilieni, jud. Covasna**, în **Studii și cercetări de numismatică**, V, 1971, p. 81—90.
51. I. Marțian, **Repertoriul arheologic pentru Ardeal, Bistrița**, 1920, p. 54, nr. 409 „o importantă cantitate de denari romani republicani”.
52. B. Mitrea și Székely Zoltán, **Tezaurul monetar de la Fotoș...**, în **Materiale...**, II, 1956, p. 643—683.
53. D. Popescu, **Nouveaux trésors gëto-daces en argent**, în **Dacia**, XI—XII, 1945—1947, p. 69, semnaleză monede republicane găsite în localitate, dar rămase neidentificate.
54. Este semnalat un tezaur fragmentar, de către Székely Zoltán și B. Mitrea în **SCIV**, 21, 1970, 2, p. 338, nr. 30.
55. Tezaur recuperat fragmentar Székely Zoltán în **SCIV**, 21, 1970, 2, 337, nr. 29.
56. Iudita Winkler, **Schatzfunde römischer Silbermünzen in Dakien...** în **JNG**, 17, 1967, p. 148, nr. 87 cu trimiterile respective.
57. Székely Zoltán, **Noi tezaur dacice descoperite în Sud-estul Transilvaniei**, în **SCIV**, 16, 1965, 1, p. 51—66. Inventarul tezaurului de la Peteni e publicat la p. 62—63.
58. Székely Zoltán, **Jegyzetek Dácia történetéhez**, Sf. Gheorghe, 1964, p. 16—17, unde publică un fragment din tezaur ce a putut fi recuperat.
59. I. Marțian, **Repertoriu arheologic, pentru Ardeal**, 1920, p. 12, nr. 136, Cf. **ED X**, 1945, p. 110, nr. 75.
60. Székely Zoltán, **Le trésor de Alungeni**, în **Dacia**, 11—12, 1945—1947, 105—114.
61. Ö. Gohl, în **Numizmatikai Közlöny**, I, 1902, p. 33—34, apud I. Winkler în **JNG**, 17, 1967, p. 150, nr. 114. Descoperirile menționate mai sus nu au pretenția și nu încearcă să epuizeze întregul material monetar roman republican descoperit în această parte a țării. El este mult mai numeros. Vom mai aminti doar un singur exemplu. După informațiile lui Fr. Kenner, în **Archiv für Kunde oester. Geschichtsquellen**, 29, 1863, p. 330, reproduse și de alți cercetători, în apropiere de Sf. Gheorghe s-au găsit vreo 50 denari, din care o parte (31 exemplare) au fost trimiși la Sibiu, unde s-a precizat că aparțin în majoritate sec. I î.e.n., inclusiv denarii lui M. Antoniu, emiși pentru legiuni, la care se adaugă câteva exemplare emise sub August și Vespasian, B. Mitrea, **Penetrazione...**, în **ED**, X, 1945, p. 108, nr. 59.
62. V. Pârvan, **Castrul roman de la Poiana și drumul prin Moldova de Jos**, în **Acad. Rom. Mem. Secț. Ist.**, 1913, p. 27 și urm.
63. B. Mitrea, **Alte drachme din Durrhachium descoperite în Moldova și drumul lor de pătrundere la est de Carpați. Tezaurul de la Grozești (jud. Bacău)**, în **SCN**, 5, 1971, p. 21—38.
64. B. Mitrea, **Monedele orașelor Dyrrhachium și Apollonia în Moldova...**, în **SCN**, II, 1958, p. 33 și urm. și fig. 3.

55. Mai nou un catalog al acestor tezaure la Iudita Winbler, în **JNG**, 17, 1967, p. 142 și urm.
66. B. Mitrea, **Moneda republicană romană și unitatea lumii geto-dace**, în vol. **Unitate și continuitate în istoria poporului român**, sub redacția lui D. Berciu, București, 1968, p. 53—64.
67. **Ibidem**, p. 16.
68. H. A. Brueber, **Coins of the Roman Republic in the British Museum**, Londra, 1910, vol. I, p. 586, nr. 429 și pl. 585. Cf. E. A. Sydenham, **The Coinage of the Roman Republic**, Londra 1952, p. 183, nr. 1117. Faptul că avem de a face cu un hibrid local nu a fost sesizat de către M. A. Crawford, **op. cit.**, p. 120, nr. 412 care se mulțumește să noteze că ultima monedă este emisă de către magistratul P. Clodius și atit.
69. Primul editor face mențiunea generală „darunter Münzbuchstabe mit Punkt“.
70. Pe aversul monedelor sînt semnalate următoarele simboluri: „Schlange, Fisch, Vogel, Kranz, Wage“), iar pe reversul lor „Lateinische, Münzbuchstaben oder Zahlen“.
71. Descrierea reversului e greșită „Jupiter mit Cadeceus“.
72. Se adaugă amănuntul că „auf einem Exemplar auf der Rückseite S. C.“. Denari de acest tip care să aibă pe rv. sigla S. C. nu se cunosc. Ar putea fi un tip hibrid sau mai curînd unul din seria Grueber, Roma, 2750 și urm., care au litere pe rv. între care apare litera C (nr. 2753) și S (nr. 2766), dar fiecare pe exemplar separat.
73. Se notează că această monedă a rămas „im Besitz von M. Herz in Tartlau“.
74. Cu mențiunea pentru av. „Lateinische und griechische Münzbuchstaben, Münzziffern“, iar pentru rv. „Münzbuchstaben, Münzziffern, Beizeichen“.
75. Se notează că „Ein Denar, auf der Rückseite mit verkehrter Schrift geprägt“.
76. Se specifică că această monedă a rămas „im Besitz, v. M. Herz in Tartlau“.
77. Pentru av. autorul descrie că „das Ganze von einem Kranz umgeben“, același lucru pentru rv.
78. „8 Münzen mit barbar. Prägung“.

PRESCURTĂRI

- Acta MN — Acta Musei Napocensis, Cluj, I, 1964 și urm.
 AUB Istorie — Analele Universității București. Istorie.
 ED — Ephemeris Dacoromana, București — Roma, I—X, 1923—1945.
 JNG — Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte, München, I, 1949 și urm.
 SCIV — Studii și cercetări de istorie veche, București, I, 1949 și urm.
 SCN — Studii și cercetări de numismatică, București, I, 1956 și urm.
 SCȘ Cluj — Studii și cercetări științifice. Științe sociale, Cluj, I, 1949 și urm.

